

**ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОПИТУВАННЯ ОСІБ
В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ****TACTICAL ASPECTS OF INTERVIEWING PERSONS
IN OPERATIVE AND SEARCH ACTIVITIES****Басалик С.А., к.ю.н.,
доцент кафедри спеціальних дисциплін***Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького***Білецький В.О., к.н.держ.упр., доцент,
професор кафедри спеціальних дисциплін***Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*

Стаття присвячена характеристиці опитування громадян, як методу оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється оперативно-розшуковими підрозділами Державної прикордонної служби України зокрема та силами безпеки України в цілому, в умовах правового режиму воєнного стану при проведенні контрдиверсійних, стабілізаційних заходів в районах ведення бойових дій, деокупованих територіях та протидії кримінальним правопорушенням.

Наголошується, що в умовах воєнного стану в Україні, гостро постає питання фіксації та збирання доказів злочинної діяльності країни-агресора в цілому, військово-політичного керівництва РФ та всіх без виключення осіб, причетних до скоєння злочинів проти України та населення зокрема, основними з яких є військові злочини, у зв'язку з чим широко застосовується комплекс оперативно-розшукових заходів, одним з яких є опитування осіб за їх згодою, використання їх добровільної допомоги.

Автор наводить загальну характеристику опитування, визначає актуальність та мету його проведення в умовах воєнного стану, підкреслює його значення для процесу отримання інформації для забезпечення національної безпеки в цілому та безпеки державного кордону України зокрема. Зазначено, що результати здійсненого опитування можуть слугувати як підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, порушення кримінального провадження та участі особи, що опитувалась у кримінальному провадженні, як потерпілий, заявник, свідок.

Розкрито типові структурні елементи процесу оперативного опитування, деякі психологічні та психоемоційні обставини, які впливають на процес здійснення опитування громадян, типові помилки оперативного складу Державної прикордонної служби України, які впливають якості та результативності поведених заходів.

Акцентовано увагу на виявлення та контроль аномальної поведінки особи, що підлягає опитуванню, яка включає в себе спостереження за поведінкою особи, яка може свідчити про неправдивість отриманої інформації та можливу причетність до протиправних дій.

Зроблено відповідні висновки та окреслено перспективи подальших досліджень у цій сфері.

Ключові слова: опитування, оперативно-розшукова діяльність, воєнний стан.

The article is devoted to the characteristics of the survey of citizens, as a method of operational and investigative activity, which provides operational and investigative units of the State Border Service of Ukraine, in particular and the security forces of Ukraine in general, in the conditions of the legal regime of martial law when carrying out counter-subversion and stabilization measures in the areas of hostilities, de-occupied territories and combating criminal offences.

It is emphasized that in the conditions of martial law in Ukraine, the issue of recording and collecting evidence of the criminal activities of the aggressor country as a whole, the military and political leadership of the Russian Federation and all, without exception, persons involved in the commission of crimes against Ukraine and the population in particular, the main ones are war crimes, in connection with which a complex of operative and investigative measures is widely used, one of which is the interview of persons with their consent, the use of their voluntary assistance.

The author gives the general characteristics of the survey, determines the relevance and purpose of conducting it in the conditions of martial law, emphasizes its importance for the process of obtaining information to ensure national security in general and the security of the state border of Ukraine in particular. It is noted that the results of the conducted survey can serve as a basis for operational and investigative activities, the initiation of criminal proceedings and the participation of the person interviewed in criminal proceedings as a victim, applicant, witness.

The typical structural elements of the operational survey process, some psychological and psycho-emotional circumstances that affect the process of citizen surveying, typical mistakes of the operational staff of the State Border Service of Ukraine that affect the quality and effectiveness of the measures are revealed.

Attention is focused on the detection and control of anomalous behavior of the person to be interviewed, which includes observing the behavior of the person, which may indicate the falsity of the information received and possible involvement in illegal actions.

Appropriate conclusions were drawn and prospects for further research in this area were outlined.

Key words: survey, operative and search activity, martial law.

В умовах воєнного стану в Україні, силами безпеки і оборони проводяться вичерпні комплексні заходи з відсічі збройної агресії РФ проти України, під час яких здійснюється фіксація та збирання доказів злочинної діяльності агресора, військово-політичного керівництва та всіх без виключення осіб, причетних до збройної агресії проти України, скоєння злочинів, у тому числі військових.

Формами підтримання безпеки і стабільності на деокупованих територіях України, що здійснюються з метою створення безпечних умов та унеможливають подальшу ескалацію, є стабілізаційні та контрдиверсійні заходи, участь у здійсненні яких приймає оперативний склад Державної прикордонної служби України.

Під час проведення стабілізаційних, контрдиверсійних заходів, комплексних заходів протидії транснаціональній злочинності, з метою отримання даних про готування та скоєння кримінальних правопорушень широко застосовується комплекс оперативно-розшукових заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», одним з яких є опитування осіб за їх згодою, використання їх добровільної допомоги [1, ст. 8].

Практика діяльності оперативних підрозділів Державної прикордонної служби показує, що особливо з початку повномасштабної агресії РФ проти України, в ході виконання покладених на ці підрозділи завдань, використання опитування осіб, особливо на деокупованих та прифрон-

тових територіях України, при роботі з внутрішньо переміщеними особами, виявилось ефективним.

Цивільне населення України в наслідок жорстоких, злочинних дій агресора, зазнавало фізичних та емоційних страждань, майнових та фінансових втрат, піддавались знущанням, катуванням, що в переважній більшості створює передумови до налагодження психологічного контакту між представником оперативного підрозділу та особою, яка опитується, відповідно збільшується результативність та інформативність проведеного заходу.

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне більш детально розглянути особливості опитування осіб оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України, як заходу або методу оперативно-розшукової діяльності.

В теорії та практиці діяльності правоохоронних органів України, опитуванню громадян, як методу оперативно-розшукової діяльності, присвячено велика кількість наукових робіт. Серед вітчизняних та зарубіжних вчених питання використання опитування, як джерела оперативно-розшукової інформації розглядалися у дослідженнях таких вчених як С.А. Купенко, В.В. Колосков, М.А. Погорецький, Л.М. Богдан, О.С. Геращенко, М.М. Руденко, В.О. Сілюков, та ін.

Вченими різних наукових українських шкіл та правоохоронних органів використовуються різні термінологія опитування в оперативно-розшуковій діяльності, а саме: опитування, розвідувальне опитування, оперативне опитування, інтерв'ювання тощо.

Отже, у практиці діяльності оперативних підрозділів Державної прикордонної служби, як правило, використовується поняття, на пряму регламентоване законодавством – оперативне опитування.

Вважаємо, що більш вдале визначення оперативного опитування наведено в проєкті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме: оперативне опитування осіб за їх згодою – пошуковий захід, який полягає в одержанні від опитуваної особи за її згодою інформації, що може мати значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, а також отримання даних від осіб про події та факти, що становлять оперативний інтерес [2].

Отримані в ході здійснення оперативного опитування дані можуть встановленим порядком фіксуватись, документуватись та у разі опрацювання особою, що опитувалась, відповідної заяви або повідомлення про кримінальні правопорушення, що готуються або осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення, можуть слугувати як підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності в порядку передбаченому ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» з подальшим заведенням оперативно-розшукової справи. У разі отриманні даних про вже вчинені кримінальні правопорушення, здобута інформація направляється за підслідністю до органу досудового розслідування та може слугувати як приводи та підстави для початку досудового розслідування, а особи, що опитувались учасниками кримінального провадження, в якості потерпілого, заявника, свідка.

Правильно обрана тактика та тактичні прийоми здійснення опитування сприяють одержанню повної та об'єктивної інформації про особу, факти та інші відомості, що становлять оперативну зацікавленість.

Під тактичними прийомами опитування розуміється розроблені та апробовані практичними співробітниками оптимальні, доцільні, прийомні та способи встановлення з громадянином психологічного контакту, усунення перешкод для отримання інформації, що необхідна оперативному підрозділу.

В практиці оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України за формою опитування буває усне і письмове; вільне, напівстандартизоване, стандартизоване; очне та заочне; опосередковане. За кількістю

проведених опитувальних бесід опитування може бути одноразовим і багаторазовим. З огляду на послідовність завдання існують такі його різновиди: первинне або попереднє; повторне; додаткове.

При плануванні та подальшому проведенні опитування громадян потрібно враховувати та зважати на вік, стать, соціальне походження людини та можливі похибки в пам'яті особи, які можуть спотворити загальну картину подій, інформацію у відношенні конкретних осіб, або якусь її частину. Тривалість подій, бурхливий їх перебіг, давність, тимчасове або тривале перебування в стані страху або стресу, суттєво знижує увагу та пам'ять особи, яка опитується.

Під впливом зазначених факторів існує великий ризик отримання від особи викривлених, спотворених даних про дату, час, місце подій, обставини, що цікавлять оперативний підрозділ, дані у відношенні осіб, що не відповідають дійсності тощо.

Індивідуальний підхід до особи, що опитується, вважається основоположним принципом результативності проведеного заходу, особлива увага звертається на знайомство, оперативного працівника з особою, що опитується, уміле встановлення з ним психологічного контакту, подолання психологічних бар'єрів та спонукання до співпраці, уважний повідомлення необхідної оперативному підрозділу інформації, за допомогою арсеналу тактичних прийомів.

Типовими помилками з боку співробітника оперативного підрозділу під час здійснення опитування громадян можуть бути:

- поспіх, відсутність достатнього проміжку часу між питаннями і відповідями, що не дозволяє пам'яті людини працювати належним чином та підтримувати швидкість процесу опитування;
- перебивання особи, що суттєво впливає на її концентрацію;
- нелогічна послідовність запитань, довільний їх порядок, недоречний перехід з однієї теми на іншу, перехід від загального до конкретного;
- наявність сугестивних виразів у оперативного співробітника, спостерігаючи за якими, особа, що опитується, всі слова оперативного працівника підтверджує, оскільки припускає, що ми маємо більше інформації, ніж вона;
- опитування по питаннях не пов'язаних з ментальними уявленнями особи, ускладнюють процес пригадування;
- проведення опитування особи в стані втоми, тиск на неї.

Структура самого процесу оперативного опитування може мати такі складові елементи.

1. Спостереження за діями особи з метою виявлення аномалій, які можуть свідчити та викликати занепокоєння або сумніви щодо намірів або мотивів особи.

Підозріла поведінка може поставити під сумнів благонадійність особи або її потенційну причетність до протиправної діяльності. У разі причетності особи до протиправних дій, її організм інстинктивно готується до дії, стикаючись із ситуаціями високого емоційного стресу у вигляді гніву, страху. Проявами аномальної поведінки особи, що опитується, може бути виражена у вигляді оцінки місця положення особи: з'ясування місцеположення, швидкий аналіз ризиків (загроз), погляд фіксується на бажаному, дивиться – озирається навколо, прояви дисимуляції (безцільні рухи, блукання у просторі без цілі, зміна швидкості та напрямку руху, спілкування, не дивлячись в очі, використання мобільного телефону). Також присутні ознаки напруги, нервозності у вигляді рухів без контексту, спазматичних рухів, що є способами вивільнення енергії.

При безпосередньому спілкуванні ознаками аномальної поведінки також може бути: положення тулубу людини повернутий назад, від оперативного працівника, зміни в поставі, зменшення (параліч) жестів-ілюстраторів, інконгруентність вербальна, невербальна, збільшення

жестів-маніпуляторів, мікроекспресії страху, придушення, збільшення часу затримки відповіді у вигляді додаткового часу на роздуми, збільшена тривалість пауз, запинання, часте блимання очима, фіксація погляду на співрозмовнику.

2. Безпосереднє опитування, яке як правило включає:

- знайомство оперативного працівника з об'єктом опитування;
- встановлення з ним психологічного контакту;
- передача контролю над опитуванням свідку;
- спонукання до дієвої взаємодії, у вигляді повідомлення про всі відомі факти, події, осіб за допомогою тактичних прийомів;
- вільне відтворення подій особою, що опитується;
- формулювання запитань; спроба відтворення декількох подій, фактів;

– фіксування результатів спілкування; заняття психологічної напруги у опитуваної особи, завершення опитування.

Застосування тактичних прийомів опитування повинно бути обумовлено ситуацією, що складається, та індивідуальними особливостями кожної особи, що опитується (безпосередній свідок подій, носій інформації, отриманої від третіх осіб, правопорушник).

Застосовуючи індивідуальний підхід оперативному працівникові важливо пам'ятати про те, що запорукою успішного отримання інформації під час спілкування є психологічний контакт, який полягає у створенні відповідної атмосфери у вигляді встановлення сприятливих міжособистісних відносин, що стає вирішальним чинником ефективності опитування і сприяє вирішенню завдань оперативно-розшукової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/how/2135-12> (дата звернення 29.08.2024).
2. Проект Закону про оперативно-розшукову діяльність : URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66597 (дата звернення 28.08.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 28.08.2024).